

Kunstuur

**Interview n.a.v. het Memetisch Manifest
met Martijn Pieterse, Bas Siebum en Anuska Oosterhuis
door: Eugène Büskens
7 juli 2012**

Stellingen

Wij roepen op tot een nieuwe beeldenstorm!

*God is dood. Wat ons rest zijn de gouden kalven en de Aärons.
Op diezelfde wijze bestaat ook de mens alleen nog in beelden.*

*Elke dag worden wij overspoeld door massamediale beelden.
Via formats formatteren deze beelden ons en onze levenssfeer.
Formats zijn star en traag. Ze bevestigen zichzelf door hun eindeloze herhaling.
Formats dicteren hoe wij onszelf begrijpen.
Wij worden geformatteerd door formats.*

*Dit is geen tijd van reformatie maar van deformatie.
We moeten de formats deformeren!*

*Neem een hamer ter hand!
Het beeld kan alleen open gebroken worden door het stuk te slaan.*

Het Memetisch Manifest

EB: Vandaag gaan we het Memetisch Manifest doornemen. Heb ik dat goed geformuleerd? Gaan we het doornemen, proberen te begrijpen, of gaan we er alleen verslag van doen?

BS: Laten we kijken tot hoever uitleg nodig is, en of de tekst duidelijk is.

MP: We kunnen iets vertellen over de grondintuïtie die aanleiding vormde voor het manifest. We beginnen het manifest met het idee dat we 'overspoeld worden door beelden'. Een consequentie daarvan is dat je door die beelden niet meer ziet waar het om gaat.

MP: Een van de eerste regels van het manifest gaat over de reformatie: 'Ooit riep een reformatie een beeldenstorm op. Deze reformerende storm probeerde zichtbaar te maken wat onzichtbaar was geworden, in een veelheid van afgodsbeelden, visies, dogma's en aflaten.' Het gaat hier om de traditionele reformatie, die ooit op gang is gekomen omdat mensen het idee hadden dat 'de waarheid' door de katholieke kerk en de hiërarchie daar 'troebel' geworden was, niet meer zichtbaar was. Om terug te gaan naar de zuivere god, moet je je zuiveren van alle afgodsbeelden die rondom je zijn.

AO: In de reformatie wilden protestanten niet dat er beelden gemaakt werden van God. Een beeld van God kan nooit volledig zijn, schiet dus altijd tekort en is een misleiding van de onuitsprekelijke, de onafbeeldbare. Het verkleint God tot een weergave.

BS: Dat hebben we gebruikt in analogie met de situatie tegenwoordig. Wat overigens niet wil zeggen dat we af willen van alle massamediale beelden om ons heen, om terug te gaan naar 'de ware mens' of 'het ware beeld van de mens'. Wel hebben we het idee dat formats beperkend zijn.

Formats

EB: Jullie hebben het idee dat formats beperkend zijn?

AO: Ja. Een format zet een situatie neer, en houdt de kijker daarin gevangen.

EB: Geef eens een voorbeeld van een format, dat illustreert dat een situatie evident beperkt aangeboden wordt?

AO: In het manifest gebruiken wij het voorbeeld van natuurfilms, omdat die ons iets vertellen over de natuur. En dan halen we een stukje documentaire van BBC Planet Earth aan, die de natuur laat zien als een mooi, zuiver gebeuren. Elk dier heeft een plek in deze natuur, die zelf zo ingenieus in elkaar zit, dat er bijna een God aan te pas heeft moeten komen om dat allemaal mogelijk te maken. Super esthetisch wordt de natuur getoond, met lenzen waardoor je dingen kunt zien die je zelf met het blote oog nooit tegen zult komen. Het format van Planet Earth geeft je daarmee een bepaald beeld van de natuur. Als je dat eenmaal gezien hebt, is het heel moeilijk om de natuur nog anders te denken. Om hem anders te zien dan via het format je daar hebt gezien.

EB: De natuur wordt zoals ie aangeboden wordt?

AO: Ja.

EB: Als we nu kijken naar dit interview. Hier staat de tafel waaraan we zitten, daar staat een microfoon. Is dit ook een soort format?

AO: Ja, dit is het format van een interview.

EB: De lezer wordt nu iets aangeboden via dit format. Wat mist de lezer als hij dit leest?

MP: De traagheid van het denken. Ik merkte bijvoorbeeld in het begin dat je (EB) heel snel bent in het stellen van vragen. Je verwacht van de mensen hier aan tafel dat ze direct antwoord geven. En dat het scherpe antwoorden zijn. Als het antwoord niet scherp is, stel je er weer een vraag overheen. En als het dan nog niet duidelijk is, of te abstract, ga je vragen naar een voorbeeld. Daardoor wordt de traagheid van het denken ernstig verstoord, en dat is een eigenschap van het format 'interview', bijvoorbeeld.

AO: Je kunt ook uitgaan van wat de lezer verwacht. De lezer verwacht waarschijnlijk dat dit interview over kunst gaat, de rubriek waarvoor je ons hebt uitgenodigd heet immers Kunstuur, en dat wij vandaag iets gaan vertellen over het Memetisch Manifest en de inhoud daarvan. Dat is de verwachting van de lezer, die gefaciliteerd wordt door het format.

MP: Elk format brengt bepaalde regels met zich mee.

AO: En iedereen, ook de kijker, lezer, ontvanger, gedraagt zich naar deze regels.

MP: Het punt dat we in het manifest aanstippen is dat je door formats in een bepaalde richting wordt gestuurd, zonder dat je dat zelf vaak in de gaten hebt. Zodat je de natuur inderdaad als 'hamonieuus' ziet, of juist als 'strijd'.

EB: Is het nu zo dat we alleen maar via formats dingen tot ons nemen?

AO: Ik zou zeggen: Ja.

BS: Dat ligt eraan hoe je formats definieert.

AO: In feite is alles een format. Elke wijze waarop onze communicatie is vormgegeven. Maar in het manifest beperken we ons tot massamediale formats.

EB: Dan blijft de vraag, los van welk gebied je gaat bespreken: Kun je enkel via formats iets tot je nemen?

BS: Wel, er bestaat geen 'onbemiddelde ervaring' van de werkelijkheid.

EB: Is dat een soort beschrijving van wat een format is, namelijk een 'bemiddelde waarneming'?

BS: In de media is het de wijze waarop een programma gestructureerd wordt, en die programma's structureren ook weer hoe wij de werkelijkheid zien.

EB: Dus een format, in algemene zin en in de massamedia, is een bemiddelde waarneming. En het manifest spreekt zich uit voor meer bewustwording van die bemiddeling, om daarmee een grotere waarnemingsbeleving te realiseren?

BS: Ja, dat is mooi geformuleerd!

'Neem een hamer ter hand!'

EB: In de filosofie heb je verschillende mensen die dingen op een bepaalde manier kapot maken. Je hebt het scheermes, je hebt de hamer. Hier op tafel ligt een bijl. Hoe maken wij de formats minder hard? Wat voor gereedschap zouden we daar, metaforisch dan, voor moeten gebruiken?

BS: Goed punt.

MP: Daar waren we net nog over aan het brainstormen, want de hamer die wij gebruiken in onze stelling is een vrij traditioneel gereedschap. Nietzsche was natuurlijk 'de filosoof met de hamer'. Het mooie van een hamer is dat je er verschillende dingen mee kunt doen. Je kunt dingen slopen maar je kunt met een hamer ook weer iets opbouwen. Toch is het een traditioneel stuk gereedschap. Onze vraag was: is er iets wat meer bij dit digitaal massamediaal tijdperk past?

BS: Misschien een camera: 'Neem een camera ter hand!'

AO: Een camera kadreert. Ik zou zeggen dat een camera eerder beperkt.

EB: Een zuur? Ik heb het beeld voor me van een format als een cel met een celwand. Misschien omdat ik denk aan 'het kader'. Je ziet de rand, die is keihard. En met een zuur los je dat misschien op. Dus een spray met een zuur.

MP: Ik dacht ook eventjes aan een deeltjesversneller.

BS: Haha. 'Neem een deeltjesversneller ter hand!'

MP: AO laat in haar werk verschillende zaken met elkaar laat botsen. Als je dat met grote snelheid en precisie doet, krijg je een enorme explosie, waar heel veel verschillende zaken uit naar voren komen. Het hangt dan van je detectie instrumenten af, wat je waarneemt.

EB: En in die deeltjesversneller liggen formats? Wat ligt er in die deeltjesversneller?

MP: Je kunt je voorstellen dat je twee formats laat botsen, door ze in één werk bij elkaar te brengen. In die botsing komt dan een enorme ruimte vrij, waarin iedereen, zowel de kijker als de maker, betrokken is.

EB: Ik probeer die ruimte te plaatsen. Waar ontstaat die ruimte? In de kijker? In het format?

AO: Die ruimte moet natuurlijk ook bij de kijker ontstaan. Als de kijker geen ruimte in zijn hoofd krijgt, kun je formats zo ruim maken als je wilt, maar dan heeft het geen effect.

EB: Zouden formats zo groot kunnen zijn, dat WIJ de beperking zijn? Dat onze waarneming zelf, dat onze geestelijke vermogens zelf de grootste beperking zijn?

BS: Dat mensen iets waarnemen en gewoon niet weten wat ze ermee aan moeten, of het dus niet waarnemen? Dat je kijkt naar iets en denkt: Wat is dit? Waar kijk ik naar?

Hedendaagse kunst

BS: Dat probleem heb je in de hedendaagse kunst natuurlijk ook. Daar weten mensen soms niet meer hoe ze naar iets moeten kijken.

AO: BS gaf net al aan dat de kunst soms zo vaag is... Dat zou weleens die hele grote ruimte kunnen zijn waarin je je niet meer kunt oriënteren. Waar dan de beperking bij jou zit, bij de mens, bij de kijker. En niet meer in het werk.

BS: Wat tot op zekere hoogte natuurlijk ook de bedoeling is van hedendaagse kunst.

AO: Ja, ik zie kunst als een domein waar geprobeerd wordt om elke keer een andere taal te spreken. Daarmee bijna tegenovergesteld aan massamediale formats, die zich onderscheiden doordat ze een heldere, duidelijke structuur hebben, een herkenbare beeldtaal, en ons heel sterk in een bepaalde richting duwen.

BS: Maar jij (AO) wilt juist formats aangrijpen, omdat kunst ver af staat van veel mensen, en formats en media niet.

AO: Ja, ik had op een gegeven moment moeite met het idee werk te maken voor galleries, omdat het een soort gesloten wereld is, de kunstwereld. En daar tegenover staan de massamedia, die je elke dag overal tegenkomt. Die geen onderscheid maakt tussen kunstpubliek of anderszins. Ik bedoel: Iedereen heeft te maken met massamediale beelden. We leven allemaal met een aantal van diezelfde beelden.

BS: En juist het idee van formats geeft een ingang, waar jij (AO) probeert kunst te maken, waar je probeert bepaalde aspecten van massamedia vast te houden, als een soort ankerpunten.

EB: Via formats zorg je voor herkenbaarheid?

AO: Ja, werken vanuit een format is fijn, omdat iedereen het kent en herkent. Mensen kennen de vorm, weten waar ze mee te maken hebben. Je hebt al een kader waar vanuit je iets kan doen.

BS: En het is een kader dat mensen kunnen begrijpen. Dat is belangrijk.

EB: Een kader van waaruit het werk begrepen kan worden?

AO: Ja, dat maakt je communicatie krachtiger.

Memen

MP: Het beeld van die super geleider zit nog in mijn hoofd. Je hoort: het blijft een zoeken. Je zou kunnen zeggen: Een format is ook een soort geleider. Een geleider van ideeën. Van beelden. Van 'memen', zoals we dat dan in het Memetisch Manifest noemen, en memen zijn 'ideeën'.

AO: Informatiedragers. Overtuigingen.

MP: Dus wat ik eerder voorstelde is eigenlijk niet goed. Het zijn niet twee formats die met elkaar botsen, maar het is een format waarbinnen je bepaalde memen of ideeën met elkaar laat botsen.

EB: Binnen een format bosten memen?

AO: Ja, dat zijn de twee hoofdingrediënten van ons manifest: formats en memen. Het heet ook het Memetisch Manifest. Dus de memen zijn belangrijk. Naast het format of de formats.

EB: En waarom spreken jullie van 'memen' i.p.v. 'ideeën'?

MP: Memen zijn bedacht door Richard Dawkins. Die heeft memen beschreven in zijn boek 'the selfish gene'. Het is een construct. Wetenschappers zijn er niet van overtuigd dat memen bestaan. Maar als construct is het verdomde interessant. Omdat het zegt dat wij mensen niet zelf denken, maar dat wij gedacht worden door memen. Memen verhouden zich tot onze geest als genen tot ons lichaam. Genen planten zich voort. Je bent eigenlijk een 'genen vehikel', zou Dawkins zeggen. Die genen komen weer terug in jouw kinderen en kleinkinderen. Hetzelfde wat op fysiek niveau gebeurt, gebeurt ook op geestelijk niveau, namelijk: memen planten zich voort, via jou, en door de opvoeding dus via jouw kinderen, kleinkinderen enzovoort.

EB: Kun je een voorbeeld geven?

MP: Een voorbeeld is het meme 'God'. Jij bent gelovig, je gelooft in God, en een kind voed je ook zo op dat het in God gaat geloven. Dus dat meme 'God' plant zich voort via jou naar dat kind. En een meme, een 'selfisch meme', wil zichzelf in stand houden, omdat het er bij gebaat is dat het overleeft via jouw kinderen. En dan heb je de strijd van de memen, dus welk meme overleeft hangt uiteindelijk af van de strekte van het meme.

Het mooie van een meme is dat het zegt dat jij eigenlijk niet zelf denkt, en ideeën hebt, maar ideeën hebben jou, houden jou gevangen. En planten zich voort via jou.

EB: En wat is nu de relatie tussen het format en memen in deze?

MP: Het format is de mogelijkheid om memen door te geven. Dus als jij heel veel naar natuurprogramma's kijkt van de EO, dan zul je daar bijvoorbeeld geen Darwin in aantreffen, maar heel veel 'goddelijke schepping'.

EB: Dus je hebt een format, een soort cel, en daarin heb je allerlei organellen, en dat zijn de memen.

AO: Ja, en door de formats te deformeren, veranderen ook de memen.

MP: Het blijft een zoeken, natuurlijk. Wat zijn memen precies? Hoe werkt dat met formats? Wat is de invloed van memen op onszelf?

AO: Als je analyseert wat de verwachting bij een bepaald televisieprogramma is, wat de ingrediënten van een programma zijn, en wat de uitkomst van een programma is, dan kun je dat herleiden tot een aantal ideeën of overtuigingen, dus tot een aantal memen. Die door zo'n programma worden doorgegeven aan de kijker.

MP: Interessante vraag is nu, in hoeverre je mensen op andere 'memen' kunt brengen. Misschien kun jij (AO) dat uitleggen aan de hand van het kunstproject My Favorite Funeral?

AO: My Favorite Funeral is een geënceneerde realityshow over de dood. Het idee, de meme, van een realityshow, is dat je denkt dat het gaat over 'de werkelijkheid', over 'echte mensen' en 'echte emoties'. Daarom heet het een

realityshow. Maar een realityshow is gescript, en aan een streng format onderworpen. Zo streng, dat het eigenlijk niet uitmaakt wat je erin stopt: de uitkomst is altijd min of meer hetzelfde. Je had ooit een programma over trouwen, 'Mijn Bruiloft' ofzo. Er waren allerelei stelletjes uit heel Nederland die zich voor dat programma hadden opgegeven. Maar iedereen ging door zo'n format, iedereen onderging hetzelfde stappenplan. Dus krijg je als kijker altijd min of meer hetzelfde te zien. Wat je te zien krijgt is losgezongen van het individu. Dat vond ik interessant, dat iets pretendeert te gaan over 'echtheid', over echte mensen en emoties en gebeurtenissen, terwijl het in feite even geënceneerd is als elk ander programma. Het huwelijk zelf is trouwens ook een mooie vorm van enceneren. Maar goed, daar wilde ik iets mee doen, bij My Favorite Funeral. Dat was een van de memen.

BS: We kunnen niet onder die memen uit. Wij, de schrijvers van het manifest, ook niet. Het is niet zo dat wij 'erbuiten' staan. Maar je kunt er wel mee spelen. En dat is mooi aan het beeld van de deeltjesversneller: dat je ideeën met elkaar laat botsen. En kijkt wat er dan uitkomt.

EB: Een maand geleden heb ik mij drie dagen begeven in een Boeddhistische tempel. Allemaal rituelen. Bidden, zingen, enzovoort. Het concept 'God' is daar prominent. Ik heb daar aan mee gedaan, met zoveel mogelijk overtuiging. Tot aan hele gekke dingen aan toe. Buigen bijvoorbeeld, voor een afgodsbeeld.

Ik merkte dat 'format' en vooringenomenheden, zelfs ten aanzien van dat inhoudsloze concept 'God', pas daardoor werkelijk beleefd werden. Juist door mee te doen, ontdekte ik de weerstand die ik er tegen had. Die weerstand was natuurlijk één op één toch nog een inhoud die ik onbewust aan bovenstaande concepten gegeven had.

Toen dacht ik: Misschien ben ik een meme op het spoor gekomen. Maar hij was wel heel lokaal. Memen stel ik daarom voor, werken lokaal. Want hier heb ik er weer helemaal geen last van. En dat komt dan door deze omgeving zichtbaar. Die probeert mij niet.

AO: Ik kan me voorstellen dat je zegt dat het om een 'meme' ging toen je daar was, omdat je toch op een bepaalde manier een idee blijkt te hebben van 'God' of van 'contact met het goddelijke'.

MP: Ik vind het een mooi voorbeeld. De memen die in mij zitten, die in mijn hoofd genesteld zijn, daar word ik mee geconfronteerd nu ik deze rituelen moet doen.

BS: Het is iets dat geactiveerd moet worden. In analogie met je genen. Genotype. Dat is de activering van genen die je hebt door interactie met de omgeving. Zo heb je misschien ook wel een memotype. Misschien heb je ze, bepaalde memen, maar blijven ze verborgen in je, komen ze niet tot uiting. En dat is ook de bedoeling van een ritueel natuurlijk. Je komt in trance, in een bepaald bewustzijn, waardoor je een meme de ruimte geeft.

EB: Welke memen zijn hier actief, nu wij hier zo met elkaar zitten te praten?

AO: Nog steeds het idee dat we antwoord moeten geven op een vraag. Dat is een meme.

MP: Ontelbaar veel. Dat we elkaar zien als mensen met wie we kunnen praten. Dat we een bepaalde redelijkheid zouden hebben op grond waarvan we elkaar kunnen verstaan.

AO: EB gaat zo meteen iets heel raars doen. Hij gaat zo meteen opstaan en dan gaat hij zich uitkleden. Dan hebben we een meme te pakken.

BS: Meme is een term voorgesteld door Dawkins. Het is moeilijk vast te pinnen. Wat zijn nou precies memen, wat bedoelde hij ermee? Maar juist daarom kun je er zo goed mee spelen.

Manifesten

EB: Laten we terug gaan naar het manifest. Is daar behoefte aan? Aan een manifest?

AO: Vanuit ons wel natuurlijk, anders hadden we het niet geschreven.

BS: Een manifest is eigenlijk propaganda voor een kunst idee. Of voor een politiek idee. Het is begonnen als politiek pamflet en opgenomen door de kunst, die heeft het groot gemaakt. Het is dus propaganda. Tegelijkertijd is het voor ons een manier om ons idee duidelijk op te schrijven. Het is een oefening. De Futuristen beschouwden het manifest zelf als een vorm van kunst. Zij hebben ontelbaar veel manifesten geschreven.

AO: Het is een kunstuiting. En daar hebben we ook weer een format bij aangehaald, namelijk het format van het manifest.

MP: Het is natuurlijk een cliché, maar het zijn ook wegen die je gaat om je eigen denken te scherpen. Het is heel stellig geschreven, want dat hoort bij een manifest.

EB: Hebben jullie ook stellige vragen? En kun je die formuleren?

MP: Ik denk dat een aantal vragen hier al ter sprake is gekomen, dat zijn ook vragen voor mij, namelijk: Wat houdt de ruimte die we zeggen vrij te willen maken precies in? Voor mij is ook een vraag nog: Er zit een soort bevrijdingswil in dit manifest. Alsof je mensen wilt bevrijden. Waarom zou je dat eigenlijk willen? Laat de mensen gewoon genieten van de formats en de memen die ze zo tot zich krijgen!

EB: Wie wil dat wel? Gehoor geven aan een bevrijdingswil?

AO: Ik wil dat. Omdat 'formats star en traag zijn', zeggen we in een van onze stellingen. En dat is volgens mij ook zo. Ik word een beetje moe. Van de massamedia. Van altijd weer dezelfde verhalen die verteld worden met een hele kleine variatie elke dag opnieuw. En ik vind het gek dat daar geen andere beelden tegenover staan. En dat die beelden die zich eindeloos herhalen en zo zich zelf steeds opnieuw bevestigen, niet aangepakt worden. Zoals dat in de kunst wel gebeurt, waar met allerhande beelden korte metten wordt gemaakt. Maar de kunst heeft het manco dat ze zichzelf terugtrekt, fysiek haar eigen plek opeist, zich niet inlaat met de massamedia. Terwijl de massa-media maar door raast met z'n clichés. Dus ik vind dat er iets moet gebeuren.

'Wij roepen op tot een nieuwe beeldenstorm!'

BS: Het woord 'beeldenstorm' is een woord waar we het vaak over gehad hebben. Het is niet alleen een historische beeldenstorm, maar ook een storm van beelden.

EB: En wat doet die storm? Die maakt je haar in de war?

BS: Nou nee, die maakt je geest in de war!

EB: De stelling zelf, daar zit een oproep in. Aan de groep. We moeten nu en masse de straat op. De V for Vicory!

AO: Ja, ik zou dus een appèl willen doen. Aan alle kunstenaars en alle beeldmakers.

EB: Wat is dat appèl?

AO: Dat appèl is om creatief te zijn en om jezelf meer ruimte te permitteren. Binnen de beelden die je maakt.

EB: Waar zie je die beperking nu?

AO: Dat de meeste beelden clichés zijn. Eindeloze herhalingen van steeds hetzelfde idee.

EB: Binnen de kunsten?

AO: Nee, kunstenaars doen dat goed, alleen kunstenaars bemoeien zich te weinig met de massamedia.

EB: Dus die oproep is een oproep aan de kunstenaar om zich meer te gaan bemoeien met massamedia en daardoor de formats op te blazen?

MP: Het is een ambigue oproep. Het mooie en het ambigue zit hem in het woordje 'oproepen'. Dat woordje is idd iets activistisch: We gaan er met zijn allen tegenaan! Hier die hamer en slopen maar! Maar het heeft ook een andere betekenis. Het betekent namelijk dat je probeert iets 'op te roepen', zodat het tot bestaan komt. Dat het gaat leven, dat iets begint. Je kunt de geest oproepen bijvoorbeeld. Hier wordt met die beeldenstorm misschien ook een bepaalde geest opgeroepen. 'Wij roepen op tot een nieuwe beeldenstorm!'

EB: Dan is het bijna een toverformule!

MP: Ja, in de zin van 'geesten oproepen', en kijken wat er dan gebeurt. Dus het punt is niet alleen dat wij de wereld willen bevrijden, of verbeteren, dat willen we natuurlijk wel, maar er speelt nog iets anders een rol. En dat is idd kijken wat er gebeurt als de geest uit de fles is.

'De mens bestaat alleen nog in beelden'

MP: In de tweede stelling gaan we daar op door: 'God is dood. Wat ons rest zijn de gouden kalven en de Aarons. Zo bestaat ook de mens alleen nog uit beelden.'

EB: Dat is wat Baudrillard ook zegt, he! In dat stuk met die landkaart. Je hebt het land, en dan de koning die vraagt om een landkaart te maken die net zo gedetailleerd is als het land zelf...

AO: Het gaat om een kaart waarvan het land uiteindelijk niet meer bestaat. Zo vertegenwoordigen de beelden van de mens ook een mens die niet bestaat.

EB: 'De mens' is dood, je hebt alleen nog beelden van de mens. Je hebt alleen nog ideeën ervan?

AL: Juist.

EB: Leg eens uit? Wat bedoelen jullie daarmee?

AO: Op het moment dat je stelt dat de mens alleen uit beelden bestaat, betekent dit dat er niets achter de beelden schuil gaat, dat er niets aan de beelden vooraf gaat. Er is geen mens die we kunnen kennen, er zijn alleen beelden die ons een beeld van de mens kunnen geven.

EB: Geef eens een voorbeeld van 'de mens bestaat alleen nog in beelden'?

MP: Nou, heel simpel. AO is vrouw. Meteen hebben we daar een beeld van. Ze is kunstenaar. Ook daar hebben de meeste mensen een beeld van. Maar als ik zou zeggen, AO is ook sadomasochiste, dan krijgen we weer een ander beeld.

EB: Ja.

MP: Dus in die zin, zijn we haar voortdurend, met deze woorden en deze begrippen, aan het identificeren. En proberen we een plaatje van haar te vormen. Zodat duidelijk is met wie we te maken hebben.

EB: Zou het ook anders kunnen? Wat zou ik over AO kunnen zeggen, dat buiten deze regels valt?

MP: Mogelijk niets. Maar het kan wel zijn dat je weet 'ik ben aan het identificeren, en mijn identificatie valt niet samen met de persoon'.

EB: Dus de zin 'de mens bestaat alleen uit beelden' is een neutrale constatering, en geen aanklacht?

AO: Het is een constatering, maar er zit ook een aanklacht in. Namelijk de verafgoding. Zoals we die eerder hadden met de gouden kalven en de Aarons. We hebben als mens de neiging, vast te blijven zitten aan een beeld. En ook om zo'n beeld te verafgoden. Met het verafgoden van een beeld, wordt het beeld bijna 'waarheid'. We geloven heel sterk in beelden.

EB: Die aanbidding, dat moet je niet doen, omdat je daarmee een groter waarheidsgehalte geeft aan het beeld?

AO: Precies.

MP: Tegelijkertijd zit er iets positiefs in diezelfde stelling. Dat de mens uit beelden bestaat, impliceert namelijk dat je jezelf kunt 'beelden', kunt 'vormen'.

AO: Juist omdat we uit beelden bestaan, zijn we maakbaar.

MP: Ja, je kunt beelden van jezelf opwerpen.

EB: Dus als je niet een beeld zou zijn, als je niet alleen via het beeld gekend zou kunnen worden, onbemiddeld en onmiddellijk, zou je ook niet gevormd kunnen worden. En alleen maar dankzij het beeld, is maakbaarheid mogelijk?

MP: Ja. Een mooi voorbeeld van jou (BS), over je vriendin, die foto's van je maakt. En dat door het licht, alleen al door het licht, je zoveel verschillende beelden krijgt, en daarmee ook zoveel verschillende aspecten van jou te zien...

AO: .. die we helemaal nog niet van je kenden!

'Overspoeld door massamediale beelden'

MP: 'Elke dag worden wij overspoeld door massamediale beelden. Via formats formatteren en formeren deze beelden ons en onze levenssfeer. Formats zijn star en traag. Ze bevestigen zichzelf in hun eindeloze herhaling. Formats dicteren hoe wij onszelf begrijpen. Wij worden geformatteerd door formats.'

EB: Oké. Laten we even naar die druk gaan. Die overspoeling proberen te voelen. Dat zit hier toch in? Overspóeld worden we. We verzuipen bijna?

EB: Ik vind tv kijken dodelijk vermoeiend. Je raakt volledig verlamd en op het moment dat het voorbij is, ben je doodmoe. Totaal geen rust krijg ik.

AO: Je raakt moe van het absorberen?

EB: Ja, dodelijk vermoeid! It makes no sense, je kunt de informatie niet ordenen, je kunt er geen gedachte van maken, je kunt niet zelf in je eigen tempo gaan nadenken over iets.

BS: Dus jij ervaart het echt als een beeldenstorm?

EB: Ja, vooral dat lamlendige zappen, dat vind ik dodelijk vermoeiend. Dat merk je zo goed wanneer je naast iemand zit, die zit te zappen. Die zapt dan, maar niet op jouw tempo. En met andere dingen is hij of zij bezig dan jij. Daar word je hélemaal gek van. Je kunt het gewoon niet verwerken. Je kunt niet even syncen op een onderdeel of een tempo. Dan merk je hoe vermoeiend het is.

AO: Ik had op een geven moment het gevoel, dat de meeste beelden die ik als referentie heb opgeslagen in mijn hoofd, beelden zijn die ik heb opgedaan door het kijken van televisie of film. Dus bijvoorbeeld: Ik heb het gevoel dat ik al heel vaak een vliegtuig ongeluk heb meegemaakt. Ik ben op verjaardagen geweest in Amerika. Ik heb vanalles en nog wat gedaan en beleefd, terwijl ik niet vaak op vakantie ben geweest. Dus in die zin zit ik vol met massamediale beelden.

EB: Kan het zijn dat je jezelf daardoor gaat vergissen, gaat 'misidentificeren'? Omdat je referenties op jezelf gaat betrekken, waar je helemaal geen onderdeel van bent? Waarvan je alleen een passieve waarnemer was? Een referentie die ook nog eens via vastgestelde formats tot je is gekomen?

AO: Mijn hoofd maakt volgens mij geen onderscheid tussen ervaringen die ik fysiek of gemedieerd heb opgedaan. Hoe ik mij iets herinner en hoe indrukken naast elkaar opdoemen... het maakt niet uit of een fragment uit een boek of een film of een gesprek komt: in mijn hoofd zijn ze opgenomen in één en hetzelfde systeem.

EB: Zelfs wanneer jij heel goed weet: 'dat was een fragment uit de bioscoop'?

AO: Vaak weet ik dat niet. Daar moet ik echt over nadenken. 'Waar komt een beeld vandaan?'

EB: Oké, maar dan wil ik daar toch even mijn vinger op leggen. Ik identificeer mij met een herinnering van gisteren toen ik hier zat te eten met een groepje vrienden. We hebben getuigen. Misschien is er zelfs een foto van. En daarvoor was ik op een verjaardag in Miami. Maar nu denk ik: 'hee, dat is toch niet waar, dat Miami'. Want fysiek ben ik er nooit geweest. Wat blijft er wel over, aan het Miami verhaal, waarmee ik mijzelf identificeer?

AO: Het idee dat jij weet hoe het is om door een park in Miami te lopen, hoe de mensen gekleed zijn, hoe de lampen daar de straat verlichten..

BS: Ik denk dat het zelfs nog minder concreet is. Het is meer een gevoel. Bijvoorbeeld: Je ziet veel misdaad op tv. En dat heeft invloed op je gevoel van zekerheid. Ik denk dat het subtiele signalen zijn, die je krijgt.

EB: Wat is het dan, dat je vasthoudt, en waarmee je je identificeert? Want iets van jou was toch in die fantasie van Miami...

AO: .. in die tuin op die verjaardag..

EB: .. waar je dan een beeld of emotie van...

AO: .. onthoudt..

EB: .. iets waarmee je jezelf identificeert, iets wat vanuit jou komt.

MP: Ik zou het precies willen omdraaien. Want het is juist 'opeens', tenminste dat is mijn ervaring, dat je merkt van: 'Hee, ik doe iets! Maar ben ik het nou die dat doet? Is dit nou authentiek? Of doe ik dit omdat het moet?'

En dat 'moeten' is dan vooral ingegeven door films die je hebt gezien. Een stom voorbeeld. Als je afscheid neemt van je geliefde. Dat komt natuurlijk veel voor in films. Altijd drama. Tranen, omhelzen, noem maar op. En dat idee zit nu ook zo in mij, dat ik dat moet doen, dat ik heel geforceerd, heel slecht ook ben, in afscheid nemen. Ik doe het en tegelijkertijd denk ik: 'Ja maar.. is dit authentiek?'

EB: Dat begrijp ik. Maar het punt is, als ik iemand zie huilen, op tv, los van de formats waarin het aangeboden wordt, ontdek ik bij mij in ieder geval 'het verdriet'..

BS: .. het meeleven..

EB: .. in ieder geval het verdriet. Dat het een format is dat ik me zo dien te gedragen, is een tweede. Maar wat ik wel heb overgehouden is de ontdekking van het verdriet. Dat ik verdrietig kan zijn. En dat is authentiek. Sowieso. Ik kan verdrietig zijn. En dat is het identificatieproces. Is dat een voorstel?

AO: Ja. Maar MP, jij constateert dat je een aantal gewoontes of eigenschappen hebt overgenomen van wat je hebt gezien in films?

MP: Ja, dus dat je idd bepaalde formuleringen, of bepaalde houdingen, overneemt. Wat dat betreft is televisie een goede of slechte opvoeder. Je leert van televisie, films, series, hoe je in bepaalde situaties te gedragen.

Goede tv

EB: Kun je goeie tv maken?

BS: Formats zijn niet perse goed of slecht.

AO: Maar ze zijn wel dictatief. Dat is inherent aan het fenomeen format.

EB: Dus er is altijd een format, en dat is een dictatuur.

AO: Ja. En ik verlang naar andere dingen in de media. Dingen die nu ontbreken. 'Tijd', bijvoorbeeld. Er is heel weinig tijd. Waar zit dat in? Waarom wordt er zo weinig tijd genomen voor dingen? Is dat omdat mensen weinig tijd hebben? Omdat ze geen tijd willen nemen om naar iets te kijken? Of is er een concurrentie strijd gaande tussen omroepen waardoor deze ontdekt hebben: 'als ik zorg dat ik snel en scherp ben, en met een bepaalde spanningsboog dingen aanbied, dan blijven mensen langer kijken'? Wat de oorzaak ook is, gevolg is dat er een landschap is ontstaan van programma's waarin een aantal dingen ontbreken, die toch heel wezenlijk zijn voor het leven zelf, denk ik. Waaronder 'tijd', 'aandacht', 'concentratie', 'nuance', 'dubbelzinnigheid'.

BS: Televisie communiceert met de massa. Dat maakt het lastig. Alle moet helder en begrijpelijk zijn. Voor heel veel mensen is televisie toch ontspanning. Je bent 's avonds moe. Je gaat voor de tv zitten en je wilt gewoon wat relaxen. Het medium televisie leent zich het best voor entertainment.

AO: Vind je dat televisie zich het best leent voor entertainment?

BS: Ja, wel als je het hebt over de 'geschiktheid van het medium', als in: the medium is the message.

MP: Volgens mij geldt voor televisie hetzelfde als voor elk medium, namelijk dat het twee kanten heeft. Het kan verdoven, maar het kan je ook wakker schudden. Ook denk ik dat je anders televisie kunt kijken, dan als alleen maar consumptie en entertainment.

AO: Dat denk ik ook! Hoe het medium gebruikt wordt en hoe het gebruikt kan worden, is een wereld van verschil. Ik geloof dat er heel veel kan, met film, en met tv. Dat het niet gebeurt is eigenlijk onbegrijpelijk.

'We moeten de formats deformeren!'

AO: Volgende stelling. We zijn er bijna. De een-na-laatste stelling: 'Dit is geen tijd van reformatie maar van deformatie. We moeten de formats deformeren!.'

EB: Volgens mij hadden we net een andere conclusie getrokken.

AO: O? (ongeloof) Wat was die andere conclusie?

EB: Alleen zorgen voor de bewustwording ervan. Het dictatieve karakter van de formats.

AO: Nee nee nee. Want ik ben van de actieve kant: de maker, de creator, de kunstenaar. En we willen die formats aanpakken!

EB: Want jij wilt de voorkeur geven aan bepaalde formats, die nu verdrongen worden? Die wil jij de ruimte geven?

AO: Ik wil juist ruimte maken binnen de bestaande formats. Binnen de bestaande formats wil ik ruimte maken voor dingen die nu geen plek hebben.

EB: En daarvoor moet je ze deformeren.

AO: Ja. Precies.

EB: En dat is niet deconstrueren maar deformeren.

AO: Ja, dus dat betekent..

EB: .. anders maken..

AO: Ja, 'anders maken'.

EB: Of een ander format voorstellen.

AO: Het is altijd heel lastig om een nieuw format voor te stellen. Maar je kunt vanuit de bestaande formats een heleboel doen.

BS: Echt nieuwe formats bedenken, dat gebeurt niet vaak natuurlijk. Realityshows bijvoorbeeld. Iedereen is dat vergeten, maar volgens mij was MTV's 'the real world' de eerste realityshow. En tegenwoordig worden we overspoeld door realityshows. Dus wat MTV toen heeft bedacht, dat is echt wel iets nieuws.

AO: MTV heeft een nieuw genre geïntroduceerd. Een nieuw format.

EB: Je krijgt pas ruimte om een variatie op een format voor te stellen, en dat het licht te laten zien, wanneer je daar een voordeel aan toe weet te voegen. Zo van: Als je het nou zo doet, dan is het beter, voor... whatever...

AO: Jij (EB) noemt nu allerlei machtsstructuren. Je hebt het over geld, je hebt het over 'het moet een direct voordeel opleveren'. Dat is helemaal niet m'n uitgangspunt, of ons uitgangspunt in het manifest. Uitgangspunt is 'wat ontbreekt er?' of 'wat is er mogelijk?' en van daaruit ga je denken.

BS: Meer ideologisch dan praktisch dus.

AO: Ja, want dat die andere dingen argumenten zijn om iets wel of niet te doen, is evident. En dat het heel lastig is om binnen de bestaande massamedia dingen te veranderen, klopt ook. Maar dat betekent niet dat je wel daarnaar op zoek kan zijn, vanuit welke positie dan ook. Dus of je nou werkt voor een reclamebureau of je bent een beeldend kunstenaar, je kunt altijd proberen om meer ruimte te scheppen.

Geesten oproepen

EB: MP, je had het eerder over 'geesten oproepen', bij de eerste stelling van het manifest: 'Wij roepen op tot een beeldenstorm'. Beschrijf die geest eens? Die kracht die wordt opgeroepen? Wat is die energie? Is dat 'creativiteit'? Je wilt 'creativiteit' vrij maken, uit die fles halen?

BS: Kunst die zich niet beperkt tot een geïsoleerde plek.

AO: Dat is wel een geest die we vrij willen maken: Kunst die ontsnapt en in alles terug komt.

BS: De geest is dan de kunst, die de mensen bereikt.

MP: (denkt nog na) Die geest is misschien een soort demon. Niet perse in de zin van een duivelse demon, dat het echt demonisch wordt, maar een demon die je vanalles toefluister, die vragen stelt. Een vraagstellende demon.

AO: Dat betekent dat alles niet meer duidelijk is voor de mensen? Of wat betekent dat?

MP: Je kunt daar eigenlijk geen antwoord op geven. Maar neem het voorbeeld van wat jou (EB) overkwam in die Hindoeïstische tempel, met het ritueel dat jij doorliep. Je werd daar geconfronteerd met bepaalde opvattingen die je had. Op dat moment kan het zo zijn dat je dus wordt bevestigd in die opvattingen, dat je denkt 'het is idd allemaal onzin, wat doe ik hier in godsnaam?' en je gaat weg. Of je kunt je afvragen: 'waarom denk ik dit?' Die vraag, als je die vraag stelt, is er een soort demon, althans zo stel ik me dat nu even voor, het is een metafoor natuurlijk, een demon die jouw denken doorspookt.

EB: Dus het is een oproep om vragen te blijven stellen. Om te blijven denken. Om geen genoeg te nemen met een antwoord, met een gegeven of met een...

AO: .. beeld..

EB: .. of met een zelfgemaakt beeld... elke keer moet je alles wat je gemaakt hebt weer vernietigen, en je ervan bewust zijn dat jij een maker bent. Voortdurend. Dat komt uit die fles. Met die geruststelling ook. Die demon zegt 'het is goed zo'?

MP: Dat is nog te snel 'alles thuis willen brengen'. Het makkelijkst is om met een manifest te komen en dan je PR verhaaltje te houden. Je hebt alles al klaar staan, je hoeft alleen nog maar de riedel af te steken. Maar dat is niet wat we hier doen. We proberen hier stil te staan bij wat we zelf hebben geschreven. Dat is misschien raar. Althans het is niet iets wat politici of pr-mensen zouden doen.

EB: Ik probeerde het concept ruimte erin te betrekken. Die demon biedt ruimte aan. Voor wat? Nu wil ik wel Richard Rorty (filosoof) citeren. Hij zegt: 'Je verstand vergroten is je eigen taal creëren'.

MP: Dat is wel een hele mooie.

EB: En de demon geeft je die mogelijkheid. Die zegt 'ok, doe maar. Ga je gang.'

MP: Ja. Dan is het heel mooi verwoord, ja.

BS: Het manifest is bijvoorbeeld ook een format dat we hebben gebruikt. Juist door het te volgen, roept het weer allemaal vragen op. We hebben geprobeerd het manifest op te bouwen met een bepaalde retoriek, die in manifesten wordt gebruikt. Daardoor worden bepaalde dingen heel stellig opgeschreven, en dat geeft juist weer veel te denken.

AO: Het manifest is een oproep tot ambiguïteit. En het is heel lastig om daar heel stellig in te zijn.

BS: Juist door de stelligheid van het format te gebruiken, ontdekten we..

AO: .. de onmogelijkheid daarvan. Om stellig te zijn. Überhaupt.

EB: Dus het beste zou zijn, om nu zo stellig mogelijk het manifest te schrijven, en meteen te slopen.

BS: Wat jij hebt gedaan in die Hindoeïstische tempel, hebben wij gedaan bij het schrijven van het manifest. Mee gaan in het ritueel van het manifest, levert je een nieuwe bewustwording op.

EB: Juist. En dan geen slaaf ervan worden.

AO: Precies. Wij moeten geen slaaf worden van ons eigen geschreven manifest.

EB: Wat was de laatste stelling?

AO: 'Neem een hamer ter hand. Het beeld kan alleen open gebroken worden door het stuk te slaan.'

EB: En dat moeten we dadelijk ook doen met dit manifest?

MP: Heel verstandig idd (lacht). Ik heb niet het idee dat we dit manifest vandaag aan het bekrachtigen zijn.

EB: Ik denk dat het prachtig is. Het manifest mag niet alleen beschrijven, het moet ook een voorbeeld stellen.

MP: Ja, de eerste zin 'wij roepen op tot een nieuwe beeldenstorm', is ook een oproep, vooral in dit gesprek, tot een vragenstorm. Veel vragen komen los. En daardoor misschien ook de aanzet tot een herschrijven, of niet een herschrijven want op zich sta ik nog steeds achter wat er staat, maar wel tot een reactie op dit manifest.

EB: Dus eigenlijk is de tekst een voorstel. Je kunt het op verschillende manieren interpreteren?

BS: Ja, maar dat is ook reëel. Dat is elke tekst. Bij alles is dat zo.

AO: Dus die storm waart hier al rond, EB?

EB: Ja. Die demon zit voortdurend in m'n kop. En het is mooi dat ik 'em weer tevoorschijn zag komen, door jullie tekst vandaag.

Gecorrigeerde stellingen

Van reformatie naar deformatie.

Wij roepen op tot een nieuwe beeldenstorm!

Elke dag worden worden wij overspoeld door massamediale beelden.

Via formats formatteren en formeren deze beelden ons en onze levenssfeer.

Formats zijn star en traag. Ze bevestigen zichzelf in hun eindeloze herhaling.

Formats dicteren hoe wij onszelf begrijpen.

Wij worden geformatteerd door formats.

Zo bestaat ook de mens alleen nog in beelden.

We moeten de formats deformeren!

Neem een hamer ter hand!

Het beeld kan alleen open gebroken worden door het stuk te slaan.

Vragen MP n.a.v. interview

(...)

Einde